

ВЫВУЧЭННЕ ТВОРЧАСЦІ АЛЕСЯ ЯКІМОВІЧА Ё КАНТЭКСЦЕ ВУЧЭБНАЙ ДЫСЦЫПЛІНЫ «СУСВЕТНАЯ І АЙЧЫННАЯ ДЗІЦЯЧАЯ ЛІТАРАТУРА»: ТЭАРЭТЫЧНА-ЖАНРАВЫ АСПЕКТ

Адукацыйныя стандарты Рэспублікі Беларусь другога пакалення па спецыяльнасцях 1–1 01 01 Дашкольная адукацыя; 1–01 01 02 Дашкольная адукацыя. Дадатковая спецыяльнасць арыентуюць выкладчыка на фарміраванне такіх кампетэнцый пры вывучэнні дысцыпліны «Сусветная і айчынная дзіцячая літаратура», як **веданне** «... спецыфічных якасцяў дзіцячай кнігі, што грунтуюцца на ўліку ўзроставай спецыфікі чытача; заканамернасцяў развіцця ... дзіцячай літаратуры; характэрных прыкметаў розных жанраў дзіцячай кнігі; відаў работ з канкрэтным тэкстам у дзіцячым садзе; артыкулаў крытыкаў і педагогаў па пытаннях развіцця дзіцячай кнігі; формы прапаганды дзіцячай кнігі ў асяродку выхавацеляў і бацькоў», **уменне** «... выкарыстоўваць першакрыніцы пры вывучэнні гісторыі і тэорыі дзіцячай літаратуры; улічваць узроставыя і індывідуальныя асаблівасці дзяцей у працэсе арганізацыі работы з дзіцячай кнігай; ... зрабіць крытычны аналіз твораў, адбор кніг для дашкольнай установы; прапагандаваць кнігі ў дашкольнай установе» [1, с. 19]. Адзначым, што вывучэнне дысцыпліны «Сусветная і айчынная дзіцячая літаратура» праводзіцца па жанравым прынцыпе. Зыходзячы з гэтага, студэнты мусяць апеляваць такімі паняццямі, як «літаратурны род», «эпас», «лірыка», «драматургія», «літаратурны жанр», «аповесць», «апавяданне», «казка», «літаратурная казка» і інш.

У такім кантэксце важным элементам педагогічнай стратэгіі з'яўляецца вывучэнне літаратурнай спадчыны Алеся Якімовіча. На гэта тыпавай вучэбнай праграмай ТД–А. 256 / тип. адводзіцца чатыры аўдыторныя гадзіны: дзве лекцыйныя і дзве практычныя. Лепшаму асэнсаванню творчасці пісьменніка спрыяюць таксама і заданні для самастойнай работы, што прапануюцца студэнтам з самага пачатку вывучэння дысцыпліны. Такім чынам, усе пытанні і заданні па тэме могуць быць умоўна падзелены на тры блокі: 1) для лекцыі; 2) для практычных заняткаў; 3) для самастойнай работы.

Першы блок прадугледжвае знаёмства з такімі пытаннямі: 1. Звесткі з біяграфіі Алеся Якімовіча (1904–1979). 2. Праца пісьменніка ў рэдакцыі часопісаў «Беларускі піянер», «Іскры Ільіча», «Бязрозка». Пытанні тэорыі дзіцячай літаратуры ў творчай спадчыне А. Якімовіча. 3. Услаўленне савецкай рэчаіснасці ў ранніх апавяданнях («Гул бубна», «Юзік», «Залаты зуб» і інш.) і аповесцях («Перамога», «Незвычайны мядзведзь»). Спрошчанае сюжэта гэтых твораў, сацыялагізацыя падзей, псіхалагічная нераспрацаванасць вобразаў. 4. Тэма Вялікай Айчынай вайны ў творчасці А. Якімовіча (аповесць «Смелыя людзі», апавяданні «Піянер Геня», «Аладкі», «Аўтамат», «Чарнавочка» і інш.).

Пры асэнсаванні першага пытання студэнты, слухаючы выкладчыка, запаўняюць на лекцыі стандартныя формы храналагічных табліц*, пры гэтым абавязкова актуалізаванымі павінны быць наступныя даты: 17 студзеня 1904 г., 1921 г., 1923 г., 1924 г., 1925 г., 1930 г., 1943 г., 1944–1945 гг., 1945 г., 1948–1954 гг., 1955–1960 гг., 1960 г., 1967 г., 1971–1980 гг., 15 студзеня 1979 г. У слупку «Заўвагі» неабходна будзе пазначыць, якія факты біяграфіі асабліва паўплывалі на стварэнне таго ці іншага тэксту альбо вызначылі прыярытэты творчай ці навуковай дзейнасці Алеся Якімовіча.

Пры характарыстыцы другога пытання неабходна не проста вызначыць час, калі выходзілі часопісы «Беларускі піянер», «Іскры Ільіча», «Бярозка», але і паказаць, якія грамадска-палітычныя падзеі, літаратурна-эстэтычныя погляды ўплывалі на канцэпцыю часопісаў. З боку выкладчыка важна падвесці студэнтаў да высновы адносна значэння названых перыядычных выданняў у кантэксце дзіцячага перыядычнага друку Беларусі.

Трэцяе пытанне патрабуе ўзгадаць, што значыць паняцце «тэорыя бесканфліктнасці», а таксама вызначыць, у якіх з названых твораў найбольш паказальна адлюстраваліся наступствы гэтай з’явы.

Пры аналізе ранніх аповесцяў А. Якімовіча мэтазгодна засяродзіцца на аналізе твора «Незвычайны мядзведзь». Лепшаму яго асэнсаванню дапаможа параўнальна-псіхалагічны аналіз вобразаў хлопчыкаў Алёшы і Грышы. Такія спецыфічныя рысы тэксту, як лірызм, біяграфізм, апісальнасць і інш. дапамогуць на канкрэтным прыкладзе асэнсаваць асаблівасці жанру аповесці.

Чацвёртае пытанне лекцыі акрамя непасрэднай характарыстыкі змястоўнага ўзроўню арганізацыі названых мастацкіх тэкстаў, дае выдатныя магчымасці для характарыстыкі асаблівасцяў жанру апавядання. Найбольш паказальнае ў гэтым кантэксце апавяданне «Чарнавочка», што «... уяўляе сабой невялікі твор, у якім расказваецца, як правіла, пра нейкі адзін вызначальны выпадак, здарэнне ў жыцці чалавека. У апавяданні адна сюжэтная лінія з абмежаванай колькасцю дзеючых асоб, характары якіх ужо дастаткова сфарміраваныя. Апісанні ў апавяданні, як правіла, адсутнічаюць, а калі і маюць усё-такі месца, дык характарызуюцца пры гэтым надзвычайнай сцісласцю» [2, с. 181]. Важнымі асаблівасцямі названага жанру з’яўляюцца сітуацыя раскавання і выяўлены дыягетычны наратар. У дадзеным выпадку гэта вобраз настаўніка, што раскавае пэўную гісторыю з мінулага жыцця. У сувязі з названым неабходна прапанаваць студэнтам запісаць у рабочы сшытак азначэнне тэрміну «рэтраспекцыя».

Для тых студэнтаў, што здольныя выканаць заданне высокага (прадуктыўнага творчага) узроўню, можна прапанаваць падрыхтаваць рэфератыўнае паведамленне пра падпольную барацьбу беларусаў у час Вялікай Айчыннай вайны на тэрыторыі «малой» радзімы. Як паказвае практыка, падобнае заданне выконваецца студэнтамі з энтузіязмам, а значыць аказвае неабходнае псіхалагапедагагічнае ўздзеянне.

* ДАТА	ФАКТЫ ЖЫЦЦЯ І ТВОРЧАСЦІ	ЗАЎВАГІ
--------	-------------------------	---------

У нашай практыцы выкладання дысцыпліны «Сусветная і айчынная дзіцячая літаратура» вырацавана сістэма работы, што прадугледжвае пры падрыхтоўцы да практычных заняткаў выкананне пэўнага комплексу заданняў, якія садзейнічаюць фарміраванню і развіццю вызначаных вышэй кампетэнцый. Студэнты працуюць самастойна, звяртаюцца да пэўных крыніц з тым, каб пацвердзіць ці абвергнуць свае думкі і гіпотэзы.

На практычных занятках студэнтам прапануюцца наступныя пытанні для вывучэння і абмеркавання, а таксама практыкаванні.

1. Праблемы маральна-этычнага выхавання школьнікаў у творчасці А. Якімовіча (апавяданні «Залатыя рукі», «Пад Новы год (Незвычайная прыгода з Віцем Сінічкіным)», «Слабая воля», «Цяжкая хвароба» і інш.).

Практыкаванне 1. Прачытайце мастацкія тэксты, прааналізуйце іх па прапанаванай схеме*. Вызначце выхаваўчы і пазнавальны патэнцыял гэтых твораў.

Практыкаванне 2. Назавіце мастацкія сродкі, якімі карыстаецца апавядальнік пры адлюстраванні адмоўных вобразаў названых твораў. Запішыце ў рабочы сшытак азначэнні паняццяў «іронія», «гіпербала», «эўфемізм».

Практыкаванне 3. Зрабіце параўнальны аналіз названых твораў А. Якімовіча (1–2 на выбар) і твораў сусветнай дзіцячай літаратуры, што закранаюць падобныя праблемы. Рэкамендуецца ўзнавіць у памяці або з дапамогай чытацкага дзённіка тэксты, што асэнсоўваліся ў папярэдніх семестрах, — А. Гайдара, В. Асеевай, У. Крапівіна, В. Драгунскага, М. Носава і інш.

2. Спецыфіка адлюстравання гістарычнага мінулага Беларусі ў Галынаўскай хроніцы («Адкуль ліха на свеце», «Канец сервітуту», «Кастусь Каліноўскі», «Цяжкі год») і аповесці «Базылёў курган».

Практыкаванне 1. Для асэнсавання «Галынаўскай хронікі» рэкамендуецца падзяліць студэнтаў на 4 міні-групы, кожная з якіх павінна правесці поўны пісьмовы літаратуразнаўчы аналіз адной з аповесцяў тэатралогіі. Асаблівая ўвага павінна быць нададзена праблеме мастацкай версіі гістарычнага факта.

Практыкаванне 2. Прачытайце і асэнсуйце артыкул Якімовіч, А. Як я працаваў над апавесцю «Кастусь Каліноўскі» / А. Якімовіч // Роднае слова. — 2004. — № 1. — С. 9.

Практыкаванне 3. У аповесці «Базылёў курган» вызначце значэнне адлюстравання двух часавых пластоў, а таксама зрабіце супастаўляльны аналіз манеры апаведу ў кожным з іх.

Практыкаванне 4. Напішыце невялікую нататку пра цікавыя тапонімы і мікратапонімы свайго населенага пункта.

3. Майстэрства Якімовіча-казачніка. Асаблівасці апрацовак народных казак А. Якімовічам (зборнікі «Каток — залаты лабок» (1955), «Бацькаў дар» (1959), «З рога ўсяго многа» (1959), «Людзей слухай, а свой

*У пачатку вывучэння дысцыпліны студэнты атрымліваюць метадычныя матэрыялы, сярод якіх і схема літаратуразнаўчага аналізу мастацкага тэксту.

розум май» (1980), «Андрэй за ўсіх мудрэй» (1983)). Арыентацыя на вопыт Якуба Коласа і А. Галстога.

Практыкаванне 1. Параўнайце названыя зборнікі апрацовак народных казак А. Якімовіча па наступных прыкметах:

- 1) знешняе афармленне;
- 2) колькаснае напаўненне;
- 3) якія тэматычныя групы казак (пра жывёл, чарадзейныя, сацыяльна-бытавыя) пераважаюць і чаму.

Практыкаванне 2. З кожнага зборніка выберыце па 3 казкі з кожнай тэматычнай групы і знайдзіце ім фальклорныя адпаведнікі. Зрабіце вывад, па якім шляху ішоў пісьменнік пры апрацоўцы народных твораў: апрошчванне ці ўскладненне фабулы, сэнсавага напаўнення твораў, насычэнне новымі персанажамі і падзеямі альбо, наадварот, адмаўленне ад залішняй перыпетыйнасці і інш. Вывады запішыце ў сшытку.

4. Літаратурныя казкі ў творчасці А. Якімовіча, выкарыстанне ў іх традыцый фальклорнага матэрыялу («Каваль Вярдудуб», «Лянота», «Казка пра смелага вожыка» і інш.).

Практыкаванне 1. Прачытайце мастацкія тэксты, прааналізуйце іх па схеме. Выпішыце са слоўніка літаратуразнаўчых тэрмінаў азначэнне жанру «літаратурная казка».

Практыкаванне 2. Вызначце шляхі стварэння літаратурнай казкі (на аснове арыгінальнай аўтарскай фабулы альбо на аснове традыцыйных фабульных схем). Размяркуйце казкі А.Якімовіча ў залежнасці ад тыпу стварэння, а таксама вызначце магчымыя фальклорныя першакрыніцы.

Практыкаванне 3. Вызначце асаблівасці выкарыстання вуснай народнай творчасці на розных узроўнях арганізацыі мастацкага тэксту — змястоўным (тэма, фабула, характар, пафас, ідэя) і фармальным (мастацкае маўленне, сюжэт і кампазіцыя, сістэма вобразаў). Свае вывады занатуйце ў табліцы.

Назва казкі	Асаблівасці зместу	Асаблівасці формы
«Казка пра смелага вожыка»		
«Каваль Вярдудуб»		
«Лянота»		

Самастойная работа студэнтаў выконваецца па наступным алгарытме: выкананне практыкаванняў, пісьмовае іх афармленне ў сшытку для самастойнай работы, праверка выкладчыкам гэтых практыкаванняў (франтальная або выбарачная). Неабходна адзначыць, што змест самастойнай работы вядомы студэнтам ужо з самых першых этапаў вывучэння дысцыпліны. Па тэме «Алесь Якімовіч» прапануюцца наступныя практыкаванні.

1. Вызначце, на якой аснове адбываецца аб'яднанне цыклу аповесцяў Галынаўскай хронікі, у чым яго адрозненне ад «Палескай хронікі» І.Мележа. Супастаўце азначэнне жанру В.І. Яцухны «*Аповесць прадстаўляе сярэдняю форму ў эпічным родзе літаратуры. У ёй звычайна прысутнічае адна сюжэтная лінія, у выніку чаго, у параўнанні з раманам, мае месца значна меншы ахоп жыццёвых падзей, сітуацый*» [2, с. 181] з іншымі азначэннямі айчынных і замежных літаратуразнаўцаў. Вывады занатуйце ў сшытку.

2. Для лепшага асэнсавання гістарычных перыядаў, адлюстраваных у Галынаўскай хроніцы, запоўніце табліцу:

	«Адкуль ліха на свеце» 1962	«Кастусь Каліноўскі» 1971	«Канец сервітуту» 1968	«Цяжкі год» 1977
Адлюстраваны гістарычны перыяд, сапраўдныя гістарычныя падзеі				
Рэальныя гістарычныя асобы і мясціны				
Характарыстыка вобраза Язэпа Валовіча (у апошняй аповесці — яго нашчадка Петруся Валовіча)				
Спецыфіка аповеду і мэтазгоднасць такога выбару				

3. Вызначце, які перыяд творчасці А. Якімовіча быў найбольш спрыяльны для апрацоўкі фальклорных твораў, а які стымуляваў асабістую аўтарскую фантазію. Свае разважанні падмацуйце фактамі з біяграфіі пісьменніка.

4. Падрыхтуйце рэфератыўнае паведамленне па тэме «А. Якімовіч як перакладчык казак Аляксандра Пушкіна, Пятра Яршова, твораў для дзяцей Уладзіміра Маякоўскага, Карнея Чукоўскага, Самуіла Маршака».

Такім чынам, вывучэнне твораў А. Якімовіча ў кантэксце праграмы дашкольнай адукацыі і ў адпаведнасці з адукацыйнымі стандартамі вышэйшай адукацыі дае багатыя магчымасці для набыцця адпаведных кампетэнцый, рэалізацыі разнастайных псіхалага-педагагічных задач. Разам з тым, студэнты атрымліваюць належныя веды тэарэтычнага характару, асэнсоўваюць жанравую разнастайнасць айчынай літаратуры, вобразна-выяўленчае багацце беларускай мовы. Выкарыстаныя пры вывучэнні тэмы «Алесь Якімовіч» метады і прыёмы, заданні могуць стаць метадычным падмуркам будучай прафесійнай дзейнасці сённяшніх студэнтаў.

Літаратура

1. Образовательный стандарт Республики Беларусь. Высшее образование. Первая ступень: Специальность — 1–01 01 01 Дошкольное образование: Квалификация — педагог = Адукацыйны стандарт Рэспублікі Беларусь. Вышэйшая адукацыя. Першая ступень: Спецыяльнасць — 1–01 01 01 Дашкольная адукацыя: Кваліфікацыя — педагог.
2. Яцухна, В. І. Тэорыя літаратуры: дап. для студ. філал. спец. ВНУ / В. І. Яцухна. — Гомель: ГДУ імя Францыска Скарыны, 2006. — 279 с.